

Ajankohtainen kokoelma visuaalisen kulttuurin tutkimuksesta

ROSSI, LEENA-MAIJA & ANITA SEPPÄ (2007; toim.). *Tarkemmin katsoen. Visuaalisen kulttuurin lukukirja*. 251 s. Gaudeamus, Helsinki.

Humanististen ja yhteiskuntatieteiden välistä vuoropuhelua on viime aikoina leimannut kasvava kiinnostus kulttuurisiin merkityksiin ja käytäntöihin. Kehitys liittyy yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen muutokseen, jonka ominaispiirteinä pidetään muun muassa kuluskeskeisyyttä ja visuaalisten ärsykkeiden lisääntymistä. Helsingin yliopiston Kristiina-instituutin yliopistonlehtori Leena-Maija Rossin ja kriittisen estetiikan tutkija Anita Sepän toimittama teos tähyilee rohkeasti kohti monitieteellisen lähestymistavan avaamia näköaloja kuvallisuuden ja representaatioiden rakentumiseen. Kymmentä viestinnän-, taiteen-, media- ja naistutkijan artikkelia yhdistää visuaalisen kulttuurin tutkimus.

Teoksen nimi viittaa terävänäköiseen analyysiin, joka paljastaa tutusta asiasta uusia puolia. Se kuvaa hyvin nuoren, monitieteisen lähestymistavan suhdetta perinteiseen tutkimukseen, jossa kuvia ja visuaalisia merkityksiä on pidetty triviaaleina ja itsestään selvinä. Kuvallisuuteen liittyvää teoreettista keskustelua tarkastelevassa artikkelissaan Seppä ulottaa kriittisen lähilukunsa laajalti sitetattujen kulttuurikriitikoiden ja tutkijoiden tulkintoihin visuaalisesta kulttuurista. Hän huomauttaa osuvasti, että hokema kulttuurin kuvallistumisesta ei tarkoita, että tietäsimme kuvista kovankaan paljon.

Toimittajat toteavat kirjan olevan ”ensimmäinen suomenkielinen teos, joka esittelee ajankohtaista, kotimaista visuaalisen kulttuurin tutkimusta monitieteisesti” (s. 10). He eivät huomioi vuotta aikaisemmin ilmestynyttä monitieteistä artikkelikokoelmaa, jossa Lapin yliopiston tutkijat ja opiskelijat tarkastelevat visuaalista kulttuuria hyvin samanlaisista lähtökohdista (Mäkiranta & Brusila 2006). Johdannossaan toimittajat purkavat kirjan rakennetta kuvailemalla jokaista artikkelia parilla virkkeellä ja sitomalla ne löyhästi toisiinsa. Teos etenee visuaalista kulttuuria ja lukutaitoa käsittelevistä teoreettisista artikkeleista kohti empiirisiä tutkimuksia ja esimerkkejä. Poikkeuksen tekee teoksen loppupuolelle sijoitettu Anu Koivusen teoreettinen artikkeli, jossa hän lähestyy poliittisen modernismin ja campin liittyviä ruumiillisuuden, kokemuksellisuuden ja tunteiden teemoja muun muassa Susan Sontagin tekstien kautta.

Lähestymistavat vaihtelevat taidehistoriasta queer-tutkimukseen ja aiheet pornosta pelikulttuuriin. Toimittajat puolustavat näkökulmien paljoutta vakuuttamalla, että ”useista eri tutkimusperinteistä ammentava tieteellinen analyysi sysää parhaimmillaan liikkeelle uudenlaisia assosiaatioketjuja ja ajattelun kiertoratoja” (s. 11). Kirjoittajat tarkastelevat tunnettujen tutkijoiden tekstejä tuoreista näkökulmista ja suhteuttavat heidän kannanottojaan paitsi toisiinsa myös omiin näkemyksiinsä. Esimerkiksi Reijo Kupiainen vertailee kiinnostavalla tavalla tutkijoiden ajatuksia visuaalisesta lukutaidosta ja sen suhteesta sananlukutaitoon. Tekstien rauhallinen puhekelu ja niiden välisten yhtymäkohtien etsiminen synnyttävät monenlaisia ajatuspolkuja. Esimerkiksi Hanna Johanssonin näkemykset esittävyttä arvoitelevan abstraktin taiteen ja representaation kriisin välisistä yhteyksistä palauttivat

mieleeni Sepän ajatuksen postmoderneista *kuvainraasta-jista*, joilla hän viittaa kulttuurin kuvallistumisen ongelmallisuutta korostaviin tutkijoihin.

Palkintona viitseliäästä lukemisesta teoksesta paljastuu johdannossa luvatum mukaisesti eräänlainen ”tarkastelutapojen verkko”. Se välittyisi kuitenkin vielä selvemmin, jos lukemista tukisivat esimerkiksi henkilö- ja asiasanahakemistot tai kattava loppuyhteenveto. Verkko-maista rakennetta olisi voinut korostaa myös artikkelien välisillä suorilla viittauksilla, jolloin joillekin teoreettisille muotoiluille löytyisi käytännön esimerkkejä. Esimerkiksi Juha Herkmanin iltapäivälehtien empiiriseen analyysiin perustuva artikkeli konkretisoi hyvin Sepän esittämää kritiikkiä. Herkmanin mukaan *televisuaalisuudesta* ilmentävä lehdistön tapa hyödyntää television kuvamateriaalia ja -rakenteita ei välttämättä vahvista Jean Baudrillardin kaltaisten mediakriitikoiden näkemyksiä postmodernin kulttuurin pinnallistumisesta. Sen sijaan televisio-ohjelmien nostaminen otsikoihin on esimerkiksi suurten mediakonsernien synergiasta ja taloudellisen edun tavoittelusta. Frans Mäyrän digitaalista viestintää, kuvia ja pelejä käsittelevästä artikkelista löytyy vastine Sepän ajatukselle, jonka mukaan uuteen teknologiaan liittyvät käytännöt sulautuvat aikaisempiin kulttuuri-muotoihin ja toimintatapoihin.

Teoksen nimessä sana *lukukirja* viittaa visuaalista lukutaitoa sekä tekstinymmärrystä kehittäviin oppikirjoihin. Takakannassa sen luvataankin sopivan ”kaikille asiasta kiinnostuneille sekä oppikirjaksi media-, viestinnän- ja taiteentutkimukseen”. Johdannossa luetellaan tieteenaloja, joiden aineksia kirjoittajien edustamat alat yhdistelevät: taiteen-, kielen-, tekniikan ja kulttuurintutkimus, filosofia, estetiikka, naistutkimus ja feministinen tutkimus. Esimerkiksi maantieteessä sekä maisema- ja matkailututkimuksessa vahvasti esillä olevat näkökulmat visuaalisuuteen sivuutetaan. Kuten Johanssonin artikkeli osoittaa, näkymättömyyteenkin liittyy viestejä: kun monitieteisyyden ja ennakkoluolottomuuden tunnusmerkein varustautunut oppikirja luettelee monipuolisesti visuaalisen kulttuurin tutkimuksen taustalla vaikuttavia tieteenaloja, listalta puuttuvien alojen näkökulmat visuaaliseen kulttuuriin voivat vaikuttaa epäolennaisilta tai vähämerkityksisiltä. On ymmärrettävää, että laajaa tutkimuskenttää käsittelevän teoksen näkökulmat ovat valikoivia, mutta mielestäni tätä seikkaa olisi ollut hyvä korostaa perustelemalla rajaus suoremmin.

Jäin pohtimaan, miksi muilla aloilla on usein niin vaikeaa hahmottaa maantieteen yhteys visuaalisen kulttuurin tutkimukseen. Eivätkö maantieteilijät ole viestineet riittävän selvästi tutkimuksistaan, jotka käsittelevät esimerkiksi kartografisen ja kuvallisen viestinnän vaikutusta ihmisten mielikuviiin ja identiteettiin? Onko maantieteen hallinnollinen asema matemaattis-luonnontieteellisessä tiedekunnassa johtanut siihen, että se mielletään eksaktiksi luonnontieteeksi, jolla ei ole annettavaa kulttuurin tutkimukselle? Pidän myös mahdollisena, että maantiede yhdistetään edelleen koulun maantiedon tuntien kaavamaisiin karttatehtäviin ja kartat nähdään matemaattisten sääntöjen objektiivisina ilmaisumuotoina, joissa ei ole tilaa tulkinnalle. Nähdäkseni perinteisten mielikuvien monipuolistaminen lisäisi maantieteen kiinnostavuutta.

Teosta ei pidäkään lähestyä kattavana oppikirjana. Se on pikemminkin ajankohtainen katsaus visuaalisen kulttuurin tutkimuksen teemoihin, joiden pariin lukija houkutellaan tuoreiden esimerkkien avulla. Sekä Annamari Vänskä että Leena-Maija Rossi johdattelevat lukijan queer-tutkimuksen näkökulmiin luettelemalla homo- ja lesborepresentaatioistaan tunnettuja tv-sarjoja. Juha Herkman käyttää tuttuja kännykkäkuvia esimerkkinä kuvien todistusvoimasta. Frans Mäyrä puolestaan tarkastelee MySpacen, IRC-gallerian ja YouTuben kaltaisiin digitaalisen viestinnän sovelluksiin liittyviä sosiaalisia käytäntöjä. Ajankohtaisuuden kääntöpuolena voi pitää sitä, että esimerkkien vanhentuessa teoksen elinkaari voi jäädä suhteellisen lyhyeksi.

Teoksen käyttöä klassikkotekstien opiskelun tukena puoltaa suomenkielisyyden lisäksi keskusteleva ja oma-kohtainen lähestymistapa, joka helpottaa kirjoittajien ajatusten ja argumentaation seuraamista. Esimerkiksi Susanna Paasonen antaa äänensä kuulua ansiokkaasti peilattaessaan suhdettaan internet-pornon rotu- ja seksuaalirepresentaatioihin ja niitä sivuaviin teoreettisiin tutkimusteksteihin. Pidän myös Rossin tavasta johdattaa lukija kysymysten ja ihmettelyn kautta televisiosta välittyvien seksuaalisuuden representaatioiden rakentumiseen ja politiikkaan.

Artikkelien aiheet voivat äkkiseltään tuntua maantieteilijästä etäisiltä, mutta monet kirjoittajien havainnoista koskettavat ketä tahansa kuvien tutkijaa. Esimerkiksi Harri Kalha käsittelee artikkelissaan miehisen halun ja mielikuvituksen ohjaamia erotisoituja tulkintoja Picasson maalauksista ja taiteellisesta luovuudesta. Artikkelin sanoma on kuitenkin yleisempi: kuvien tulkinnat syntyvät osana ideologiaan kytkeytyviä diskursiivisia käytäntöjä, joiden purkaminen edellyttää tutkijan osallisuuden pohtimista.

Ajatuksia herättävä teos sopii kuviin ja visuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä pohtiville opiskelijoille ja tutkijoille. Kehittyvältä alalta löytyisi uskoakseni aineksia jatko-osienkin laatimiseen. Silloin olisi mukavaa nähdä kirjoittajien joukossa myös maantieteilijöitä, jotka voisivat osaltaan johdatella tieteidenvälistä keskustelua tallamattomille poluille.

KIRJALLISUUS

Mäkiranta, M. & R. Brusila (2006, toim.). *Kuvakulmia*. 173 s. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

SELLA JOKELA
Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto